

Małgorzata Król

TEORETYCZNE MODELE PRAWOMOCNOŚCI

I

Prawomocność orzeczeń jest jednym z centralnych zagadnień dogmatyczno-prawnych, szczególnie ważnych ze względu na funkcje procesu stosowania prawa, w którym prawomocność odgrywa doniosłą rolę. Prace dogmatyczno-prawne zajmujące się tą instytucją poświęcone są głównie poszukiwaniu „istoty” prawomocności, jej cech „immanentnych”.

W okresie przed II wojną światową zwłaszcza literatura niemiecka z zakresu procesu cywilnego hołdowała stanowisku nazywanemu „materialno-prawną teorią prawomocności”, która wychodziła z założenia, że prawomocność orzeczenia wywiera skutki zarówno w zakresie prawa formalnego, jak i materialnego (A. Wach, M. Pagenstecher, A. Mendelsohn-Bartholdy). Wyrok prawomocny tworzy nową, samodzielną podstawę materialnoprawną. A więc, decydujące jest to, co sąd „stworzył” w wyroku bez względu na obiektywnie istniejący stan faktyczny. „Prawomocny bowiem wyrok sądowy tworzy nową podstawę materialnoprawną, niezależnie od zgodności jej czy też niezgodności z prawdą”¹. W późniejszych pracach stanowisko to ostro zwalczano. Było ono jednak źródłem kontrowersyjnego podziału prawomocności na prawomocność formalną i materialną. W doktrynie polskiej, generalnie rzecz biorąc, panuje zgoda co do tego, że pojęcia te oznaczają niewzruszalność orzeczenia — lub w innej wersji — jego niezaskarżalność oraz powagę rzeczy osądzonej (co jest już prawomocnością materialną) i wynikającą z niej zasadę *ne bis in idem*. Z kolei według poglądów najnowszych prawomocność formalna i materialna to dwa aspekty prawomocności jako takiej².

¹ A. Kaftal, *Prawomocność wyroków sądowych w polskim prawie karnym procesowym*, Warszawa 1966, s. 13—14.

² Por. M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1971.

Mimo dużej unifikacji stanowisk w tym zakresie, zagadnienie to ciągle powraca, w dalszym ciągu jest przedmiotem licznych dyskusji, głównie zresztą w związku z dążeniem do wykrycia „istoty” prawomocności.

Na użytek niniejszego artykułu podejmuję rozważania z pozycji metateoretycznych i będę starała się wykazać, że możliwych jest szereg konstrukcji prawomocności, przy przyjęciu określonych założeń, a przede wszystkim założenia umiarkowanego konwencjonalizmu konstrukcji prawomocności oraz określonych założeń aksjologicznych.

Takie ujęcie tematu pozwala także na uniknięcie jałowych sporów dotyczących między innymi prawomocności warunkowej i bezwarunkowej. Prawomocność warunkowa to atrybut decyzji, przysługujący decyzji z chwilą jej wydania, wiążący się ze skutkami procesowomaterialnymi, które decyzja ta może powodować mimo możliwości jej odwołania (np. za pośrednictwem nadzwyczajnych środków zaskarżenia). Prawomocność bezwarunkowa natomiast nabywana jest przez decyzję wtedy, gdy decyzja w żaden sposób nie może już być odwołana (a więc np. gdy rozwiązania procesowe nie przewidują w ogóle nadzwyczajnych środków zaskarżenia)³. Koncepcja ta ostro atakowana była na gruncie ustawodawstw socjalistycznych przewidujących możliwość wzruszania w każdym czasie decyzji sądowych w drodze zastosowania nadzwyczajnych środków odwoławczych. Niepopularność tej koncepcji w naszej literaturze procesowej należy tłumaczyć nieuznawaniem w literaturze zachodniej prawomocności warunkowej za prawomocność „prawdziwą”; konsekwencją tego stanowiska jest stwierdzenie niewystępowania takiej „prawdziwej” prawomocności na gruncie ustawodawstw przewidujących możliwość nadzwyczajnego wzruszania wyroków.

II

Prawomocność to wartość decyzji. Jakiego typu wartością jest prawomocność? Doktryna nie wypracowała w tym względzie jednolitego stanowiska, zresztą w niewielu pracach problem ten stawiany jest *explicito*. Generalnie rzecz biorąc, występują tu — jak sądzę — pewne nieporozumienia. I tak, prawomocność rozumiana literalnie jako „moc prawna” jest wartością wewnętrzną decyzji ostatecznej, decyzji stano-

³ Por. H. Zachariae, *Wykład postępowania karnego niemieckiego*, Warszawa 1876, cyt. za: Kaftal, *op. cit.*, s. 33.

więcej „ostatnie słowo”⁴ w danym procesie. Jest to wartość autorytetu tej decyzji. Decyzja prawomocna to decyzja autorytatywna, decyzja za którą stoi powaga, *auctoritas* prawa i organu państwowego, który ją wydał, *auctoritas* ostatecznego rozstrzygnięcia. Oczywiście ów autorytet decyzji nie daje gwarancji jej bezbłędności, niewadliwości tak w sensie prawnym, jak i sprawiedliwościowym. Jest to autorytet czysto formalny, nie oparty na merytorycznej prawidłowości rozstrzygnięcia. Tu właśnie zdarzają się nieporozumienia, tym bardziej, że według niektórych poglądów, w stosunku do decyzji prawomocnych działa domniemanie niewadliwości wyroku; do zagadnienia tego powrócę poniżej. Od razu trzeba jednak powiedzieć, że domniemanie to, jeśli występuje, dotyczy zupełnie czegoś innego, dotyczy oczywiście merytorycznej wartości rozstrzygnięcia. Natomiast ów autorytet, powaga decyzji prawomocnej, jest jej cechą wewnętrzną, cechą wiążącą się tylko i wyłącznie z ostatecznością rozstrzygnięcia.

Prawomocność ma także doniosły walor zewnętrzny, szczególnie istotny z procesowoprawnego punktu widzenia. W tym ujęciu prawomocność stanowi wartość instrumentalną, dokładniej: jest wartością prakseologiczną, operacyjną w sensie stanowienia kryterium zakończenia toczącego się postępowania sądowego. To oczywiście ekonomia procesowa przemawia za znalezieniem takiego kryterium. Wszak żaden spór nie może toczyć się w nieskończoność, każdy proces musi mieć swój kres. Można przyjąć, że prawomocność może pełnić funkcję tego kryterium. Poniższe rozważania dotyczą tego właśnie waloru prawomocności.

III

Analiza prawomocności jako wartości prakseologicznej musi być poprzedzona uwagami wstępnymi, które przybiorą postać założeń.

1. Założenie ogólne oparcia procesu stosowania prawa na zasadzie ekonomii procesowej.
2. Założenie prakseologiczne o konieczności uznania decyzji sądowej na pewnym etapie postępowania decyzyjnego za niezmienną.
3. Założenie oparcia poszczególnych konstrukcji prawomocności na określonych wartościach (idealizacyjne założenia aksjologiczne).
4. Założenie konwencjonalnego do pewnego stopnia charakteru konstrukcji prawomocności.

⁴ Wyrażenie S. Śliwińskiego z opracowania *Wznowienie postępowania karnego w prawie Polski na tle porównawczym*, Warszawa 1957, *passim*.

Ad 1. Proces stosowania prawa ujmowany jest globalnie jako proces prowadzący do ostatecznego rozstrzygnięcia sporu. Zakłada się więc, że prakseologicznym celem procesu sądowego jest wypracowanie decyzji, która stanowi kres toczącego się sporu. Konsekwencją tego założenia jest instytucja prawomocności.

Każda decyzja ostateczna, to jest kończąca dane postępowanie w sprawie, jest wypadkową uprzednio podjętych decyzji częściowych. Mówiąc o prawomocności, można mieć na względzie prawomocność każdej z decyzji częściowych oraz jej wpływ na prawomocność decyzji finalnej, bądź też można abstrahować od tego i analizować pojęcie prawomocności w świetle decyzji ostatecznej i tylko takiej. Niniejszy artykuł traktuje właśnie o prawomocności decyzji finalnej. Konstrukcje prawomocności mogą różnić się także w zależności od gałęzi prawa, czego w artykule niniejszym nie uwzględniam.

Ad 2. Decyzja jest końcowym ogniwem w łańcuchu działań zmierzających do rozstrzygnięcia. Stanowi ukoronowanie procesu decyzyjnego. Nie nazwiemy rozstrzygnięciem decyzji podjętej „na próbę” jako jednego z możliwych wariantów działania. W procesie decyzyjnym analizuje się wszystkie możliwe alternatywy działania i każda z nich potencjalnie może być uznana za optymalną i wybrana. Wówczas gdy decydent zakłada ostateczność i niezmiennność wyboru danego wariantu działania w konkretnym procesie decyzyjnym — mamy do czynienia z decyzją. A więc, decyzja to — ze względu na przyjęte przesłanki — taki rezultat wyboru wariantu działania, który uznany został za ostateczny i nie podlegający zmianie w danym procesie decyzyjnym. Dlatego wspomniane na wstępie założenie należy przeformułować dla pozbawienia go charakteru pleonastycznego następująco: jest to założenie o konieczności podjęcia decyzji na pewnym etapie postępowania sądowego stanowiącego proces decyzyjny. Konieczność przeformułowania bierze się stąd, że założyliśmy, iż każda decyzja zrelatywizowana do konkretnego procesu decyzyjnego ma cechę niezmienności i ostateczności ze względu na ten proces. Natomiast zmiana decyzji może być tylko i wyłącznie efektem nowego procesu decyzyjnego, kończącego się wyborem innego wariantu działania. Możemy więc powiedzieć, że na gruncie prawa na mocy założenia nie ma problemu dopuszczalności zmiany decyzji ze względu na konkretny proces sądowy, jest natomiast problem dopuszczalności przeprowadzenia innego procesu decyzyjnego. Stwierdzenie to nie stanowi naturalnie żadnego rozstrzygnięcia tego zagadnienia — jest tylko jego uściśleniem. Termin „zmiennność decyzji” jest jednak dogodnym skrótem myślowym, którym będę się dalej posługiwała.

Warto w tym miejscu zastanowić się nad tym, z czym wiąże się owa niedopuszczalność powtórnego podejmowania procesu sądowego (decyzyjnego) w tej samej sprawie.

Ogólnie rzecz biorąc przemawiają za tym względy prakseologiczne i aksjologiczne. U podstaw niedopuszczalności powtórnego podejmowania procesu sądowego leżą wartości instrumentalne oraz zasadnicze. Wartości prakseologiczne to w tym przypadku przede wszystkim ekonomiczność działania. Z tego punktu widzenia nieekonomicznym w oczywisty sposób jest działanie polegające na podejmowaniu kolejnego procesu decyzyjnego w sytuacji, gdy znana jest decyzja podjęta wcześniej w tej sprawie. Lecz donioślejsze znaczenie należy przypisać ocenom zasadniczym, takim jak: stałość sytuacji prawnej podmiotu prawa, pewność i bezpieczeństwo prawne. Od prawa jako porządku społecznego oczekuje się realizacji między innymi tych właśnie wartości. Przyczyniają się one bowiem do pewności obrotu prawnego oraz podnoszą autorytet prawa. Względy te leżą u podstaw prawnego zakazu ponownego rozpatrywania sprawy, co do której zapadła już wcześniej decyzja, chyba, że szczególne okoliczności wskazane przez prawo przemawiają za podjęciem nowego procesu sądowego. Współczesne porządki prawne wprowadzają pewne formy zmienności decyzji sądowej, czyli w określonych sytuacjach tolerują ponowne procesy sądowe o to samo. Można tu mówić o zwykłych i nadzwyczajnych formach zmienności decyzji sądowych. Te pierwsze wiążą się z systemem instancyjnym, drugie natomiast to szczególne „otoczenie procesowe” decyzji prawomocnych. Instancyjność należy łączyć z wystąpieniem potrzeby naprawiania wadliwych orzeczeń sądu I instancji, zdarza się bowiem, że orzeczenia sądowe mają wady i braki merytoryczne bądź formalne. Wówczas ponowne rozpatrzenie sprawy stwarza możliwość ich usunięcia. Jest tu miejsce na prostowanie oczywistych błędów i pomyłek wymiaru sprawiedliwości, jak również wad występujących w subiektywnym odczuciu niezadowolonej z rozstrzygnięcia strony procesu. System instancyjny może ponadto służyć do zapewniania jednolitości orzecznictwa⁵. Zwykła forma zmienności decyzji sądowej polega więc na tym, że orzeczenie sądowe zapadłe w pierwszej instancji może być zaskarżone, co stanowi podstawę powtórnego podjęcia procesu decyzyjnego i nowej decyzji (oczywiście „nowość” ta nie zawsze polega na odmienności merytorycznej). Decyzja ta po wyczerpaniu toku instan-

⁵ Por. W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1978, s. 335.

cji staje się prawomocna, to jest niezmienna ze względu na zwykły tok instancji⁶.

Prawo przewiduje jednak także nadzwyczajne formy zmienności decyzji sądowej. W zasadzie u ich podstaw leżą te same przyczyny co w przypadku form zwykłych, z tą różnicą, że te pierwsze obwarowane są wymogiem nadzwyczajności, wyjątkowego ich użycia⁷.

Równolegle do wspomnianych wyżej form zmienności decyzji sądowej prawo przewiduje pewne formy jej niezmienności, a mianowicie: zawisłość sporu oraz prawomocność.

Lis pendens, czyli zawisłość sporu, oznacza niemożność wszczęcia pomiędzy tymi samymi stronami nowego postępowania o to samo rozstrzygnięcie. Jako forma niezmienności decyzji oznacza niedopuszczalność powtórnego podjęcia procesu sądowego w sprawie, która została wszczęta i toczy się.

Kluczową dla obecnej analizy formą niezmienności decyzji jest prawomocność, o czym szerzej poniżej. Generalnie — oznacza ona niedopuszczalność powtórnego podjęcia procesu sądowego w sprawie, co do której podjęto już ostateczną decyzję. *Lis pendens* chroni toczące się postępowanie, prawomocność zaś chroni przede wszystkim efekt postępowania — decyzję.

Ad 3. Prawomocność jako forma niezmienności decyzji służy z założenia takim wartościom, jak stałość, pewność i bezpieczeństwo prawne. Wartości te mogą być zrealizowane dzięki temu, że prawomocność reprezentuje jednocześnie wartość instrumentalną — będąc kryterium zakończenia procesu sądowego, instytucja prawomocności jest wyrazem ekonomii procesu decyzyjnego i prakseologii działania. Zadaniem postępowania sądowego tak cywilnego, jak i karnego jest sprawne rozwiązanie istniejącego konfliktu⁸. Oznacza to konieczność podjęcia w odpowiednim momencie decyzji stanowiącej rozwiązanie tego konfliktu. Lecz decyzja ta musi stać się prawomocną, aby nie być kolejnym zarzewiem konfliktu rozwijającego się w kolejnych postępowaniach sądowych: to jest, decyzja ta musi stać się prawomocną, by zagwarantować kres procesu sądowego, oraz tym samym, by zagwarantować stałość i pew-

⁶ Zwykłe formy zmienności decyzji to przede wszystkim rewizja i zażalenie (art. 392—415 k.p.k. oraz art. 367—399 k.p.c.), a także np. sprzeciw od wyroku zaocznego, skarga na czynności PBN, skarga na czynności komornika, zarzuty od nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym itd.

⁷ Nadzwyczajne formy zmienności decyzji to przede wszystkim wznowienie postępowania (art. 474—484 k.p.k., 399—417 k.p.c.) oraz rewizja nadzwyczajna (art. 462—474 k.p.k., 417—425 k.p.c.), jak również szereg innych instytucji wskazanych np. przez Cieślaka, *op. cit.*, s. 360.

⁸ Por. Cieślak, *op. cit.*, s. 223.

ność sytuacji prawnej podmiotu prawa. Określoność sytuacji prawnej podmiotów prawa jest jedną z wartości uznanych za naczelne w systemie prawa obowiązującego⁹. Tym ideom służy — jak wspomniano wyżej — prawomocność jako taka. Lecz jest ona jedną z wielu instytucji wmontowanych w system prawa ujęty jako całość, nawiązujący do różnych wartości zasadniczych. Toteż w poszczególnych systemach prawa spotykamy się z różnymi wersjami prawomocności, jak również rozmaite konstrukcje tej instytucji tworzyć można na gruncie teoretycznoprawnym. Konstrukcje teoretyczne opierają się na różnych założeniach aksjologicznych. Punktem wyjścia są wspomniane wyżej wartości stałości, pewności i bezpieczeństwa prawnego, lecz pokazują się, że wartości te stoją niekiedy w konflikcie z innymi wartościami, takimi jak sprawiedliwość czy prawda materialna, i konflikt ten wygrywają często te ostatnie; wówczas sama konstrukcja prawomocności ulega zmianie.

Systemy procesowe ujmowane schematycznie charakteryzują dwie przeciwstawne tendencje, jeśli wziąć pod uwagę moment zakończenia procesu: tendencja do uznawania decyzji za ostateczną i niepodważalną pod żadnym pozorem oraz — znajdującą się na przeciwległym biegunie — tendencja do ujmowania decyzji jako rozstrzygnięcia podważalnego i nieostatecznego, jeśli wymagają tego wartości porządku prawnego. W literaturze dogmatycznoprawnej można spotkać się z formułowaniem tych tendencji w postaci następujących zasad procesowych: zasady niepodważalności decyzji procesowej — „decyzja procesowa tworzy stan prawny nie dopuszczający zmiany” oraz zasady korygowania decyzji procesowej — „niezależnie od wydanej decyzji dopuszczalne jest postępowanie w celu uzyskania zgodności stanu prawnego z założeniami systemu prawa”¹⁰.

Zasada niepodważalności decyzji procesowej wyraża opisaną dyrektywalnie wartość stałości prawnej; natomiast zasada korygowania decyzji — wartość sprawiedliwości, słuszności czy prawdy materialnej.

Wartość stałości, pewności i bezpieczeństwa prawnego — to wartości statyczne. Stanowią one pożądane cechy sytuacji prawnej podmiotu prawa. Część doktryny uznaje je za naczelne wartości porządku prawnego, wartości najwyższej cenione¹¹. „Prawo istnieje dla bezpieczeństwa, zaufania i wolności”¹², pewność prawna, bezpieczeństwo prawne mają

⁹ Por. *ibidem*, s. 222, Z. Resich, *Poznanie prawdy w procesie cywilnym*, Warszawa 1958, s. 151.

¹⁰ Por. Cieślak, *op. cit.*, s. 356—357.

¹¹ Por. przyp. 9.

¹² H. W. R. Wade, *The Concept of Legal Certainty*, „Modern Law Review” 1940, 41, s. 189, cyt. za: J. Wróblewski, *Wartości a decyzja sądowa*, Warszawa 1973, s. 121.

być „sensem prawa”¹³, bądź według innych: elementem składowym „idei prawa”¹⁴. Wiązać to należy z określonym ujmowaniem prawa jako porządku społecznego, którego celem i sensem jest zapewnienie bezpieczeństwa społecznego. Wartości te sformułowane w postaci dyrektywnej wymieniane są częstokroć jako zasady postępowania sądowego o dominującym znaczeniu. Postępowanie sądowe jako ważny fragment rzeczywistości społecznej uwzględniając owe zasady przyczyniać się może do utrwalania szeroko pojętej pewności życia społecznego.

Na pewność i jasność sytuacji prawnej podmiotu prawa składa się zarówno stabilność prawa ujętego jako abstrakcyjne reguły postępowania, jak również stabilność rozstrzygnięć sądowych, które statuuja sytuację prawną danego podmiotu prawa. Pewność decyzji sądowych oznacza także pewność ich wydania, treści oraz konsekwencji prawnych wywołanych przez te decyzje¹⁵.

Nieodzownym składnikiem idei prawomocności jest właśnie tak pojęta stałość i pewność decyzji sądowych.

W niektórych opracowaniach z zakresu dogmatyk prawa uznaje się, że przeciwstawieniem — przeciwwagą wartości wskazanych wyżej jest wartość sprawiedliwości¹⁶. Jest ona tą wartością, do której odwoływały się w historii i odwołują się nadal wszystkie znane nam porządki prawne. Jak wiadomo, jest to możliwe dzięki temu, że mamy w tym przypadku do czynienia z taką sytuacją, w której ta sama forma służy do wypełniania jej przez różną treść¹⁷. Idea sprawiedliwości formalnej okazała się niezwykle uniwersalna, a jej najbardziej lapidarne i doskonale oddające istotę rzeczy sformułowanie brzmi: „stanowi ona zasadę działania, w myśl której osoby prawne należące do tej samej kategorii istotnej powinny być traktowane jednakowo”¹⁸. Pozostaje oczywiście problem kryteriów wyboru owych kategorii istotnych, a co za tym idzie pojawia się kontrowersyjne zagadnienie sprawiedliwości materialnej¹⁹. Sprawiedliwość to dyskutowane od stuleci zagadnienie z zakresu etyki i prawa. Na użytek artykułu nie wydaje się konieczne

¹³ Por. E. Allorio, *Problemi di diritto*, t. 3, Milano 1951, s. 4, cyt. za: Wróblewski, *op. cit.*, s. 121.

¹⁴ Por. G. Radbruch, *Rechtsphilosophie*, Stuttgart 1956⁵, s. 168, cyt. za: Wróblewski, *op. cit.*, s. 121.

¹⁵ Por. Wróblewski, *op. cit.*, rozdz. 4.

¹⁶ Por. Cieślak, *op. cit.*, s. 222.

¹⁷ Por. Ch. Perelman, *O sprawiedliwości*, Warszawa 1959, s. 36—37; Wróblewski, *op. cit.*, s. 196.

¹⁸ Perelman, *op. cit.*, s. 37.

¹⁹ Por. Wróblewski, *op. cit.*, s. 196—197.

opowiadanie się za określoną koncepcją sprawiedliwości; wystarczy stwierdzić, że wartość ta ma przysługiwać decyzjom sądowym, a więc kryteria, o których mowa była wyżej, wzięte być muszą ze sfery normatywnej. W szczególności może tu chodzić zarówno o sprawiedliwość legalistyczną (która sprowadza się w istocie rzeczy do prawomocności) bądź nielegalistyczną lub też alegalistyczną²⁰.

Drugą obok sprawiedliwości równie mocno zaangażowaną etycznie wartością, doniosłą z punktu widzenia rozstrzygnięcia sądowego, jest słuszność. W odniesieniu do decyzji sądowej określić ją można jako wartość komplementarną w stosunku do sprawiedliwości z tego względu, że sprawiedliwość ma tendencje generalizujące, zaś słuszność indywidualizujące²¹. Dotyczy to zwłaszcza koncepcji słuszności samoistnej. Z tego punktu widzenia wartości te uzupełniają się nawzajem. Z tego też względu charakterystyka decyzji przeprowadzona pod kątem jej słuszności jest charakterystyką występującą rzadko samodzielnie.

Wartością, do której w powojennych systemach procesowych państw socjalistycznych nawiązuje się najczęściej, jest tzw. prawda materialna²² przeciwstawiona tzw. prawdzie formalnej. Polska doktryna procesowoprawna z zakresu zarówno postępowania cywilnego, jak i karnego podnosi ją do rangi zasady dominującej, zasady o pierwszorzędnym znaczeniu²³.

Formułowany jest pogląd, zgodnie z którym wszystkie inne zasady procesowe (to jest wartości opisane dyrektywalnie) powinny być jej podporządkowane. Jej rolę i znaczenie wywodzi się najczęściej z założeń ogólnoustrojowych i ideologicznych.

W odniesieniu do decyzji sądowych stanowi ona podstawę aprobaty rozstrzygnięć opartych na prawdziwych (tzn. zgodnych z obiektywną rzeczywistością) ustaleniach faktycznych. Problem prawdziwości tych ustaleń przejawia się w literaturze w postaci kwestii prawdy formalnej i materialnej. Termin „prawda materialna” ma znaczenie silnie aprobatywne, co nie jest z kolei udziałem pojęcia „prawda formalna”²⁴.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Por. *ibidem*, s. 205.

²² Posługują się terminem „prawda materialna”, choć obecnie niemal powszechnie przyjęte jest wyrażenie „prawda obiektywna”, ponieważ prawdzie formalnej po prostu można przeciwstawić jedynie prawdę materialną, prawdzie obiektywnej zaś — prawdę subiektywną.

²³ Por. np. W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 1977, s. 53; M. Siewierski, J. Tylman, M. Olszewski, *Postępowanie karne w zarysie*, Warszawa 1974, s. 38; Resich, *op. cit.*, s. 10; Berutowicz, *op. cit.*, s. 231.

²⁴ Na temat prawdy materialnej i formalnej por. np. J. Wróblewski, *Z za-*

W najczęściej spotykanym u nas ujęciu procesowym dojście do prawdy materialnej uwarunkowane jest przyjęciem swobodnej oceny dowodów oraz aktywną postawą organu podejmującego decyzję w procesie dowodzenia okoliczności relewantnych dla sprawy. Przyjmuje się, że prawda materialna osiągalna jest wówczas, gdy organ podejmujący decyzję ma pełną swobodę oceny oraz działania w zakresie zbierania materiału dowodowego, a w szczególności wyposażony jest w inicjatywę dowodową — jest czynny w procesie gromadzenia dowodów. Zakłada się, że aktywna postawa organu pozwala na wszechstronne wyjaśnienie sprawy, co skutkować ma w postaci możliwości ustalenia zaistnienia bądź nie wystąpienia dowodzonego faktu²⁵. Decyzja dowodowa oparta na prawdziwych ustaleniach faktycznych oznacza więc orzeczenie o zaistnieniu w czasie i przestrzeni dowodzonych faktów, jeśli fakty te miały miejsce w rzeczywistości obiektywnej. Przyjmuje się więc, że ustalenia te mają charakter obiektywny, prawdziwy w sensie klasycznej definicji prawdy.

Prawda formalna natomiast jako cecha przysługująca ustaleniom faktycznym jest prawdą względną. O prawdziwości tych ustaleń orzeka sąd ze względu na przyjętą teorię dowodową oraz zebrane przez strony procesowe dowody, których zakres, siła i kierunek dowodowy wyznaczone są przez interesy i możliwości stron. Rola organu podejmującego decyzję jest w procesie gromadzenia materiału dowodowego bierna — jest to rola arbitra w sporze²⁶. Prawda formalna to także prawda sądowa w tym znaczeniu, że ustalenia faktyczne na podstawie zgromadzonego materiału dowodowego tworzą swoistą „rzeczywistość sądową”, która nie zawsze jest adekwatna względem tego, co faktycznie miało miejsce w określonym czasie i przestrzeni, choć jest adekwatne ze względu na zebrane dowody. Z kolei „formalność” tej prawdy jest cechą dotyczącą poprawności czysto logicznej całego procesu dowodzenia bez wnikania w zasadność przyjętych przez sąd przesłanek. A więc przyjmuje się, że postawa pasywna organu podejmującego decyzję skutkować może w procesie sądowym w postaci osiągnięcia prawdy formalnej, sądowej i względnej, zwłaszcza, jeśli towarzyszy jej formalna teoria dowodowa. Natomiast swobodna teoria dowodowa w połączeniu z aktywną rolą sądu prowadzić ma, zgodnie z założeniami, do prawdy materialnej. Oczywiście, założenie o możliwości orzeczenia w procesie sądowym o zaistnieniu jakiegoś faktu peł-

gadnień „prawdy sądowej”, „Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne” 1975, 2, s. 9—28.

²⁵ Por. K. Opałek, J. Wróblewski, *Zagadnienia teorii prawa*, Warszawa 1969, s. 292.

²⁶ Por. *ibidem*.

ni w znacznym stopniu funkcję perswazyjną, ułatwia skonstruowanie różnych typów procesów sądowych. Natomiast w świetle ogólnej metodologii nauk truizmem jest stwierdzenie, że prawdziwość jakiejś wypowiedzi jest zawsze zrelatywizowana do wypowiedzi, które stanowią jej uzasadnienie oraz reguł przekształcania tych wypowiedzi²⁷. W tym sensie prawdziwość ustaleń faktycznych w procesie sądowym ma charakter względny. Względność tę można jednak różnicować o tyle, o ile organ podejmujący decyzję interesuje się — bądź nie — merytoryczną zasadnością przyjętych przesłanek. W związku z tym, pierwszą sytuację można nazywać konwencjonalnie prawdą materialną, drugą zaś — prawdą formalną.

Między wskazanymi wyżej typami wartości (wartości statyczne: stałość, pewność, bezpieczeństwo prawne, oraz wartości dynamiczne: sprawiedliwość, słuszość, prawda materialna) zachodzić może stosunek zgodności lub niezgodności prakseologicznej²⁸. Stosunek zgodności jest pewnym ideałem, praktycznie jednak trudny do osiągnięcia jest stan, w którym obydwie typy wartości mogłyby być realizowane w jednokowym stopniu. W praktyce systemy procesowoprawne zadowalają się w tym względzie kompromisem. Wartości statyczne zagwarantowane są poprzez włączenie do systemu prawa instytucji prawomocności; wartość sprawiedliwości, prawdy materialnej z kolei zabezpiecza szereg rozmaitych instytucji, w tym nadzwyczajne formy zmienności decyzji. Kompromis polega na przyjęciu określonych konstrukcji prawomocności. Wartości stałości, pewności bezpieczeństwa prawnego „immanentne” dla prawomocności jako takiej w niektórych konstrukcjach prawomocności podporządkowane są wartościom, do których nawiązują nadzwyczajne formy zmienności decyzji prawomocnej. W tym przypadku aksjologia prawomocności „zderza się” z aksjologią form zmienności decyzji. Jeśli niweczą one stabilność decyzji, aksjologia ich staje się reprezentatywna również dla określonych wersji prawomocności.

Ad. 4. Można wskazać na następujące przejawy konwencjonalnego do pewnego stopnia charakteru konstrukcji prawomocności.

Zrębem dla różnych typów prawomocności jest pojęcie niezaskarżalności decyzji sądowej. Konwencjonalizm przejawia się tu we wskazaniu dwuznaczności terminu „niezaskarżalność” i wyborze jednego z wyeksplikowanych znaczeń.

²⁷ Por. *ibidem*.

²⁸ Na temat konfliktu wartości prawdy i stabilności rozstrzygnięcia por. np. w literaturze polskiej Kaftal, *op. cit.*, s. 9 i n.; Resich, *op. cit.*, *passim*; M. Cieślak, *Nieważność orzeczeń w procesie karnym PRL*, Warszawa 1965, s. 17 i n.

Obok niezaskarżalności — lecz i w związku z nią — drugim przejawem konwencjonalnego charakteru konstrukcji prawomocności, a jednocześnie wyróżnikiem takich konstrukcji są nadzwyczajne formy zmienności decyzji prawomocnej. Nie wchodzi one w skład pojęcia prawomocności jako formy niezmienności rozstrzygnięcia, lecz — jeśli występują w systemie prawa, a jest to do pewnego stopnia kwestią konwencji — tworzą tło procesowe decyzji prawomocnych i mają tym samym bezpośredni wpływ na różne konstrukcje prawomocności.

Ostatnim symptomem umowności i jednocześnie trzecim kryterium różnicującym poszczególne konstrukcje prawomocności są określone założenia aksjologiczne. Podłoże aksjologiczne konstrukcji prawomocności mogą stanowić omówione wyżej wartości statyczne lub dynamiczne.

Konwencjonalizm konstrukcji prawomocności ma charakter umiarkowany. Jest on bowiem ograniczony podstawową funkcją prawomocności — funkcją stanowienia kryterium zakończenia postępowania sądowego. Umowność konstrukcji ograniczona jest więc także tym, że prawomocność ma być co najmniej nieujemnie ocenioną wartością prakseologiczną — ma być operatywnym kryterium pozwalającym uznać dany spór za rozstrzygnięty.

IV

Podstawą konstrukcji prawomocności jest pojęcie niezaskarżalności. Opierając się na analizie systemów procesowoprawnych wyróżniam dwa typy niezaskarżalności: typ niezaskarżalności zupełnej i instancyjnej.

Niezaskarżalność zupełna dotyczy sytuacji polegającej na prawnej nieskuteczności czynności zmierzających do zaskarżenia decyzji sądowej, w związku z prawną niemożnością zaskarżenia decyzji tak w zwykłym toku instancji, jak i w drodze zastosowania nadzwyczajnych form zmienności decyzji. Typ niezaskarżalności zupełnej polega więc na wyczerpaniu zwykłych form zmienności decyzji bądź ich niewystępowaniu w systemie prawa, przy nieistnieniu w systemie prawa nadzwyczajnych form zmienności decyzji prawomocnej.

Typ niezaskarżalności instancyjnej opiera się na odmiennym ujęciu niezaskarżalności. Jest to niezaskarżalność rozumiana jako prawna niemożność zaskarżenia decyzji w zwykłym toku instancji, choć decyzja może ulec zmianie dzięki nadzwyczajnym formom zmienności rozstrzygnięcia. Dotyczy więc ona sytuacji wyczerpania bądź niewystępowania w systemie prawa zwykłych form zmienności decyzji i jednocześnie

wiąże się z istnieniem w systemie prawa nadzwyczajnych form zmienności decyzji, które statuują prawną możliwość zaskarżania decyzji prawomocnych²⁹.

V

Zajmę się obecnie poszczególnymi konstrukcjami prawomocności. Wyróżniam dwie podstawowe konstrukcje — każdą z nich w czterech wersjach. Pierwsze cztery wersje tworzą typ prawomocności zupełnej, pozostałe — typ prawomocności instancyjnej. Konstrukcje te zróżnicowane są ze względu na typ niezaskarżalności, nadzwyczajne formy zmienności decyzji prawomocnej oraz założenia aksjologiczne.

1. Typ prawomocności zupełnej skonstruowany jest na podstawie niezaskarżalności zupełnej, założenia braku w systemie prawa nadzwyczajnych form zmienności decyzji, oraz wartości statycznych, to jest stałości, pewności i bezpieczeństwa prawnego. Wskazane wartości statyczne należy ujmować w tej konstrukcji jako wartości naczelne, cennie w najwyższym stopniu. Oznacza to, że o ile to prakseologicznie możliwe, inne wartości, jak prawda materialna czy sprawiedliwość, mogą być także osiągane. Jednakże w ujęciu modelowym, które jest tutaj prezentowane, do konstrukcji prawomocności włączam jedynie wartości naczelne spełniające funkcje wartości „kierunkowych” z różnicami w zakresie występowania poszczególnych wartości statycznych. W sytuacji konfliktowej, gdy orzeczenie jest niesprawiedliwe lub oparte na nieprawdziwych ustaleniach faktycznych, wartość stabilności decyzji nadaje kierunek rozwiązaniu konfliktu; jeśli uznamy, że chęć poznania prawdy w tego typu sytuacjach manifestuje się w postępowaniu sądowym ponownymi procesami sądowymi, to — na mocy tej konstrukcji — osiągnięcie prawdy czy sprawiedliwości jest możliwe, ale nie może nastąpić kosztem stabilności decyzji.

W ramach prawomocności zupełnej występują: prawomocność zupełna formalna oraz prawomocność zupełna materialna w wersji wąskiej, rozszerzonej i szerokiej.

1.1. Prawomocność zupełna formalna (prawomocność ZF) sprowadza się do formuły: „x jest prawomocne ZF, to tyle co x jest niezaskarżalne zupełnie”.

Cechą charakterystyczną tej wersji prawomocności jest pełna

²⁹ Por. np. art. 367—425 k.p.c., 392—415 k.p.k., 462—484 k.p.k.

ochrona rozstrzygnięcia. W tej konwencji decyzja prawomocna jest decyzją ostateczną, nieobalalną.

Założeniem aksjologicznym tkwiącym u podłoża tej wersji prawomocności — jej wartością „kierunkową” — jest stałość decyzji sądowej, stabilność rozstrzygnięcia.

Zaletą tej wersji prawomocności jest to, iż stanowi ona ostre i przejrzyste kryterium zakończenia toczącego się postępowania sądowego. Jej wadą zaś jest to, że chroniąc sam werdykt sądowy, prawomocność w tej wersji nie gwarantuje niepowtarzalności procesu, nie stwarza zatem sytuacji pewności i bezpieczeństwa prawnego dla podmiotów prawa.

1.2. Prawomocność zupełną materialną w wersji wąskiej (prawomocność ZM_1) można przedstawić w postaci formuły następującej: „ x jest prawomocne ZM_1 , to tyle co x jest niezaskarżalne zupełnie i x obowiązuje *inter partes* (x stwarza stan prawny *rei iudicatae inter partes*)”.

Ta wersja prawomocności jest koniunkcyjnie wzbogacona o zawartość materialną (tak tradycyjnie doktryna procesowoprawna określa tę cechę prawomocności — cechę tworzenia stanu prawnego rzeczy osądzonej). W wersji wąskiej *res iudicata* dotyczy jedynie stron biorących udział w danym procesie i tylko tych podmiotów prawa.

Cechą charakterystyczną wąskiej wersji prawomocności jest ochrona rozstrzygnięcia sądowego oraz ochrona danego procesu przed powtórным postępowaniem o to samo, przed tym samym sądem, z udziałem tych samych stron.

Założenia aksjologiczne stanowią takie wartości statyczne, jak: stałość decyzji sądowej, pewność i bezpieczeństwo prawne w zakresie stanu prawnego określonego danym rozstrzygnięciem sądowym. Ideę tej wersji prawomocności oddaje formuła: *ne bis in idem inter partes*.

Konstrukcja ta tym różni się od poprzedniej, iż gwarantuje niepowtarzalność procesu między tymi samymi stronami postępowania.

1.3. Prawomocność zupełną materialną w wersji rozszerzonej (prawomocność ZM_2) sprowadza się do formuły: „ x jest prawomocne ZM_2 , to tyle co x jest niezaskarżalne zupełnie i x obowiązuje (x stwarza stan prawny *rei iudicatae*) między stronami i organami państwa”.

W konwencji tej jej składnik materialny — stan rzeczy osądzonej — dotyczy nie tylko stron danego postępowania, ale także innych podmiotów prawa — organów państwa.

Pod względem aksjologicznym wersja ta jest analogiczna z konstrukcją poprzednią.

1.4. Prawomocność zupełna materialna w wersji szerokiej (prawomocność ZM_3) sprowadza się do formuły: „ x jest prawomocne ZM_3 , to tyle co x jest niezaskarżalne zupełnie i x obowiązuje (x stwarza stan prawny *rei iudicatae*) *inter omnes*”.

W odniesieniu do tej formuły ma miejsce dalsze rozszerzenie zakresu podmiotowego prawomocności na wszystkie podmioty prawa. Konstrukcja ta chroni decyzję sądową — jest ona nieobalalna, chroni dany proces oraz sam przedmiot procesu, statuując zakaz powtórnego rozstrzygania sprawy przez kogokolwiek. Wersję tę najlepiej charakteryzuje paremia: *ne bis in idem*. Wartości, do których się tutaj nawiązuje, to stałość decyzji, pewność i bezpieczeństwo prawne, związane z zakazem powrotu do sprawy.

2. Typ prawomocności instancyjnej skonstruowany jest na podstawie niezaskarżalności instancyjnej, założenia występowania w systemie prawa nadzwyczajnych form zmienności orzeczeń sądowych, oraz wartości „kierunkowych” z grupy dynamicznych — prawdy materialnej, sprawiedliwości, słuszności. Należy w tym miejscu ponownie podkreślić, że wskazane założenie aksjologiczne stanowi do pewnego stopnia uproszczenie niezbędne dla klarowności konstrukcji. Można przyjąć, że z aksjologicznego punktu widzenia, wartością co najmniej równocenną w stosunku do pewności i stałości rozstrzygnięć sądowych jest wartość prawdy materialnej. Typ prawomocności instancyjnej jest wyrazem dążenia do kompromisu w płaszczyźnie aksjologicznej, chociaż wydaje się, że kompromis ten jest niesłychanie trudny do utrzymania w praktyce. Istnienie choćby nadzwyczajnej możliwości zaskarżania decyzji prawomocnej podważa lub nawet przekreśla stabilność rozstrzygnięcia prawomocnego. Oczywiście można określać stopień czy natężenie „nadzwyczajności” nadzwyczajnych form zmienności decyzji sądowej — i odpowiednio ustalać stopień stałości, pewności i bezpieczeństwa prawnego; pozwoliłoby to zapewne określić zakres wspomnianego kompromisu. Nie wchodząc jednak w tej chwili w te zagadnienia, przyjmuję, że wartościami „kierunkowymi” są w tej konstrukcji prawda materialna, słuszność, sprawiedliwość. Typ prawomocności instancyjnej opisany jest również w postaci czterech wersji: formalnej, materialnej wąskiej, rozszerzonej, szerokiej. Każda wersja prawomocności instancyjnej może być oceniona z instancyjnego i pozainstancyjnego punktu widzenia.

2.1. Prawomocność instancyjna formalna (prawomocność *IF*) sprowadza się do formuły: „ x jest prawomocne *IF*, to tyle co x jest niezaskarżalne instancyjnie”.

Z instancyjnego punktu widzenia dla konstrukcji tej charakterystyczne jest to, że *ex definitione* decyzja ostateczna jest decyzją niezaskarżalną, lecz nie występuje tu element materialny, i stąd w konwencji tej ma miejsce brak uznania przedmiotu sporu za *res iudicata*.

Z pozainstancyjnego punktu widzenia decyzja ostateczna jest obalalna dzięki nadzwyczajnym formom zmienności decyzji; a więc cechą charakterystyczną tej konwencji jest w tym sensie niepełna ochrona rozstrzygnięcia sądowego — konstrukcja ta nie gwarantuje niepowtarzalności procesu sądowego.

Wadą wskazanej konstrukcji prawomocności jest więc — tak z instancyjnego, jak i z pozainstancyjnego punktu widzenia — niestabilność decyzji sądowej, co prowadzi do nieustabilizowanej sytuacji prawnej podmiotów prawa.

2.2. Prawomocność instancyjną materialną w wersji wąskiej (prawomocność IM_1) można wyrazić w postaci następującej formuły: „*x* jest (prawomocne JM_1 , to tyle co *x* jest) niezaskarżalne i *x* obowiązuje instancyjnie (*x* tworzy stan prawny *rei iudicatae*) inter partes”.

Z instancyjnego punktu widzenia decyzja ostateczna jest niezaskarżalna i statuuje *res iudicata* między stronami biorącymi udział w danym procesie sądowym.

Z pozainstancyjnego punktu widzenia decyzja jest obalalna i nie chroni powagi rzeczy osądzonej między stronami.

2.3. Prawomocność instancyjna materialna w wersji rozszerzonej (prawomocność IM_2) sprowadza się do formuły: „*x* jest prawomocne IM_2 , to tyle co *x* jest niezaskarżalne instancyjnie i *x* obowiązuje instancyjnie (*x* tworzy stan prawny *rei iudicatae*) między stronami i organami państwa”.

Konstrukcja ta jest analogiczna pod względem aksjologicznym z poprzednią, różni się natomiast w zakresie podmiotowym składnika materialnego — stan prawny *rei iudicatae* obejmuje bowiem w aspekcie instancyjnym strony procesowe oraz organy państwa.

2.4. Ostatni typ prawomocności instancyjnej materialnej — w wersji szerokiej (prawomocność IM_3), da się wyrazić formułą następującą: „*x* jest prawomocne IM_3 , to tyle co *x* jest niezaskarżalne instancyjnie i *x* obowiązuje instancyjnie (*x* stwarza stan prawny *rei iudicatae*) inter omnes”.

Z instancyjnego punktu widzenia decyzja ostateczna jest niezaskarżalna i towarzyszy jej powaga rzeczy osądzonej³⁰.

³⁰ Por. np. art. 365 § 1 k.p.c.

Z pozainstancyjnego punktu widzenia dla konstrukcji tej charakterystyczna jest możliwość zaskarżania decyzji ostatecznej w drodze nadzwyczajnych form zmienności orzeczenia. Rostrzygnięcie nie jest więc chronione, nadzwyczajne formy zmienności naruszają powagę rzeczy osądzonej w zwykłym znaczeniu tego wyrażenia.

2.5. Dla wszystkich wersji prawomocności instancyjnej charakterystyczne jest dążenie do oparcia decyzji na prawdzie materialnej, co ma się wyrażać w możliwości nadzwyczajnego wzruszania decyzji ostatecznej. Jak wiadomo, osiągnięcie stanu nazywanego konwencjonalnie prawdą materialną możliwe jest wtedy, gdy system prawa zawiera szereg instytucji mogących stan ten zagwarantować — prawomocność instancyjna jest jedną z tych instytucji. Zakładam więc, że prawomocność instancyjna służy prawdzie materialnej; ponieważ konstrukcja ta łączy się z przyjęciem nadzwyczajnych form zmienności decyzji, odbywa się to kosztem stałości decyzji sądowej — zakładam więc jednocześnie, że musi w tym miejscu wystąpić konflikt aksjologiczny między wartością prawdy materialnej a wartością stałości, pewności i bezpieczeństwa prawnego. Typ prawomocności instancyjnej ideologicznie preferuje prawdę materialną, typ prawomocności zupełnej zaś — ideologicznie w pierwszym rzędzie nawiązuje do wartości statycznych. I stąd, naukowy wybór między tymi konstrukcjami nie jest możliwy, ponieważ u jego podłoża tkwi nierozstrzygalny spór o wartości³¹.

VI

Analizie zagadnienia prawomocności towarzyszy zwykle w literaturze dogmatycznej analiza kwestii niewadliwości decyzji prawomocnych, stąd i w tym miejscu parę uwag z tematem tym związanych.

Jak wspomniano powyżej, utożsamia się czasem powagę, *auctoritas* decyzji prawomocnej, która stanowi wartość samą w sobie, wewnętrzną, formalną decyzji — z zewnętrzną cechą niewadliwości decyzji prawo-

³¹ Z tego względu zaprezentowane konstrukcje prawomocności zupełnej i instancyjnej, choć strukturalnie przypominają historyczne typy prawomocności warunkowej i bezwarunkowej, w żadnym razie nie mogą być utożsamiane z tymi ostatnimi. Prawomocność zupełną i instancyjną należy rozumieć jako konstrukty teoretyczne powstałe ze względu na przyjęte założenia, decydujące o stosunkowo wysokim stopniu umowności tych konstrukcji. Natomiast podział prawomocności na warunkową i bezwarunkową spełniał funkcję perswazyjną (prawomocność bezwarunkowa — „prawdziwą” prawomocnością), służył do wartościowania nie tylko prawomocności, lecz i systemu prawa procesowego, w skład którego instytucja ta wchodziła. Zaprezentowane powyżej typy prawomocności zupełnej i instancyjnej nie pełnią i nie mogą pełnić takiej funkcji.

mocnej. I tak — jak wspomniałam — pogląd ten opiera się na nieporozumieniu polegającym na tym, że przenosi się ocenę zewnętrzną decyzji ostatecznej na jej cechy wewnętrzne. Rozstrzygnięcie stanowi wartość samą w sobie, to znaczy samo dojście do decyzji jest wartościowe bez względu na zawartość treściową tej decyzji. Lecz rozstrzygnięciu temu towarzyszyć może tendencja do jego dodatniej oceny zewnętrznej. Stąd powiedzieć obrazowo można, że wartość wewnętrzna rozstrzygnięcia może być źródłem domniemania niewadliwości decyzji prawomocnej. Tendencja do uznawania niewadliwości ostatecznych rozstrzygnięć może być określana jako postawa umacniania prawomocności. Postawę tę charakteryzuje przeświadczenie, iż należy domniemywać niewadliwość decyzji prawomocnej. Postawę umacniania prawomocności w ujęciu skrajnym sprowadza się do traktowania tego domniemania (jako domniemania) niewzruszalnego — zakłada się bowiem, że prawomocność decyzji konwaliduje wszelkie jej uchybienia³². Z postawą umacniania prawomocności wiąże się zwłaszcza konstrukcja prawomocności zupełnej, która nie przewiduje zaskarżalności decyzji po jej uprawomocnieniu się.

Postawa umacniania prawomocności w wersji umiarkowanej zakłada natomiast domniemanie wzruszalne niewadliwości decyzji prawomocnej. Domniemanie to działa tak długo jak długo decyzja nie jest zaskarżona za pomocą nadzwyczajnych środków odwoławczych³³. Nadzwyczajne formy zmienności decyzji uchylają domniemanie jej niewadliwości. Konstrukcja prawomocności instancyjnej może wpływać na kształtowanie się tej postawy.

Historia prawa procesowego notuje poglądy (np. poglądy rowinięte na gruncie systemów inkwizycyjnych³⁴, jak również na gruncie porewolucyjnego ustawodawstwa radzieckiego³⁵), które wyrażały postawę nieprzyjania prawomocności. Charakteryzowała się ona przeświadczeniem, iż nie należy domniemywać niewadliwości decyzji prawomocnej. Postawa ta szła w parze z konstrukcją prawomocności instancyjnej w takim ujęciu, przy którym jej otoczenie procesowe stanowi silnie rozwiniętą strukturę nadzwyczajnych form zmienności decyzji prawomocnej.

³² Por. np. A. Merkl, *Justizirrtum und Rechtswahrheit*, „Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft” 1925, 45, s. 458, cyt. za: Cieślak, *Nieważność orzeczeń...*, s. 20—21.

³³ Myślę, że w ten właśnie sposób można interpretować poglądy zawarte w opracowaniach: S. Śliwiński, *Polski proces karny przed sądem powszechnym. Zasady ogólne* [skrypt], Warszawa 1959, s. 233; W. Wolter, *Postępowanie karne* [skrypt], Kraków 1950, s. 50; W. Siedlecki, *Czynności procesowe*, „Państwo i Prawo” 1951, 11, s. 712; S. Waltoś, *Konwalidacja w procesie karnym*, „Nowe Prawo” 1960, 4.

³⁴ Por. Cieślak, *Nieważność orzeczeń...*, s. 17, Resich, *op. cit.*, s. 171.

³⁵ Por. Kaftal, *op. cit.*, s. 31.

Postawa niesprzyjania prawomocności wyraża niechęć do uznawania domniemania niewadliwości decyzji prawomocnej z obawy przed zacieraniem, zamazywaniem wad formalnych bądź merytorycznych rozstrzygnięcia.

VII

Celem artykułu było wykazanie umownego do pewnego stopnia charakteru konstrukcji prawomocności oraz zaprezentowanie niektórych spośród konstrukcji teoretycznie możliwych ze względu na przyjęte założenia. Wśród tych ostatnich decydujące znaczenie należy przypisać założeniom aksjologicznym oraz założeniu określonego rozumienia niezaskarżalności. Z uwagi na to wybór między tymi konstrukcjami nie może opierać się na kryteriach naukowych.

Uniwersytet Łódzki
Katedra Teorii Państwa i Prawa

Małgorzata Król

THEORETICAL MODELS OF LEGAL VALIDITY

The paper deals with one of the central dogmatic legal problems, namely the validity of legal decision. The paper considers the problem from the metatheoretical position and aims to prove that under certain assumptions, a number of structures of legal validity is possible.

The legal validity is considered either as an internal value of a decision, or as an external value. According to the first approach to the legal validity, it is identified with the authority of a legal decision. According to the other approach, however, it becomes a praxiologic operational value of the process of law application. The paper deals with an analysis of the legal validity from the latter point of view.

For the purpose of analysis, the following assumptions have been admitted: 1) the assumption of general basing the process of law application upon the principle of process economy; 2) the praxiologic assumption of necessity of accepting a judicial decision at a certain stage of proceedings as unalterable; 3) the assumption of basing separate structures of legal validity on certain values; 4) the assumption of conventional, to some extent, character of structures of legal validity.

The basis of the structure of legal validity is the notion of non-actionability. Basing upon an analysis of legal systems, the author distinguishes and analyses two types of non-actionability: absolute non-actionability and instance non-actionability.

In the next part of the paper the author distinguishes two basic structures of legal validity, each of them in four versions. The first four versions form the absolute type of the legal validity, the rest — the instance type of the legal validity. The structures are differentiated according to the type of non-actionability, processual background of the valid legal decision, and axiologic assumptions. They are then thoroughly analysed.

In the final part of the paper, the author deals with the problem of non-defectiveness of valid decisions.

thum. LL